

Foucault'da İktidarın Soybilimi* Genealogy of Power in Foucault

Yüksel Şengül¹

Öz

Siyaset biliminin ve siyaset felsefesinin temel kavramlarından biri olan iktidar kavramı, Platon'dan Marx'a ve günümüze kadar birçok düşünürün temel ilgi alanlarından biri olmuştur. Genel olarak bu düşünürler tarafından iktidar, geleneksel bir okumayla sahip olunabilen, azalabilen, biriktirilebilen, yitirilebilen ve paylaşılabilen bir töz olarak görülmüştür. Ancak daha sonra modern dönemde bazı yaklaşımlar iktidarı bir töz olmaktan ziyade konumlar arası stratejik bir ilişki biçimi şeklinde yorumladı. Bu modern düşünürlerden biri olan Michel Foucault da geleneksel iktidar analizlerinden bağımsız olarak soybilim adını verdiği tarihsel bir yöntemle iktidarı analiz eder. Geleneksel yöntemler, genellikle iktidarın görünen ve ölçülebilen yönleriyle ilgilenirken Foucault ise kapsamlı çözümlerle iktidarın nasıl işlediğini açığa çıkarır ve iktidarın karmaşık doğasını gözler önüne serer.

Anahtar Kelimeler: Foucault, İktidar, Soybilim, Tarih, İktidar İlişkileri.

Abstract

The concept of power, which is one of the foundations of the concept of political science and political theory, has been one of the main areas of interest of many ideas from Plato to Marx and decay. In general, power is seen by these thinkers as a substance that can be possessed, diminished, accumulated, lost and shared in a traditional reading. However, later in modern times, some methods interpreted power as a substance and a form of relationship between flexible positions. Michel Foucault, one of the modern thinkers, analyzes political power in the name of genealogy, independently of traditional power analysts. While traditional processes generally deal with the visible and measurable details of power, Foucault reveals how power is used with comprehensive analyzes and reveals the complex nature of power.

Keywords: Foucault, Power, Genealogy, History, Power Relations.

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Bitlis, Türkiye, e-posta: yuksel.sengul@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5685-0803>, (Sorumlu Yazar / Corresponding Author).

Geliş Tarihi/ Submitted Date: 27.09.2024.

Kabul Tarihi/ Accepted Date: 11.10.2024.

Online Yayın Tarihi/ Published Online Date: 30.12.2024.

Atf-Citation (APA 7 Style): Şengül, Y. (2024). Foucault'da iktidarın Soybilimi. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 175-187.

Giriş

Tarih boyunca “iktidar” unsuru, hem bireyler arası etkileşim hem gruplar arası mücadele hem de toplumlar arası ilişkilerde daima var olagelmiştir. İktidar, öteki üzerinde uygulanan onay, rıza, itaat esasına dayanan vicdani veya fiili yaptırımlarla düzenleyici bir yönetim aracıdır. Yaptırımlar, toplumsal yapı içerisinde inançları, değerleri ve normları merkeze alarak iktidarı elinde bulunduranlar tarafından şekillendirilir. Toplumsal bir teorinin kurulmasında ve eylemlerin yönlendirilmesinde önemli bir yere sahip olan iktidar konusu, tarihsel süreç içerisinde iktidarın ne’liği, nerede olduğu ve kimin sahip olduğu gibi sorular farklı yorum ve sorgulamalarla çözümlenmeye çalışılmıştır. Toplumsal bir olgu olarak yaşamın birçok alanında ortaya çıkan iktidarın etkilerinin ne olduğu ve onun sonuçları üzerinde kapsayıcı bir sınıflandırma net bir biçimde ortaya konulamamıştır. Ancak iktidar olgusunun belli bir çerçeveye yerleştirilememiş olması onun göz ardı edilebilecek bir sorun olduğunu göstermez. Nitekim iktidar, toplumsal yaşamımızın siyasi, dini, psikolojik, iktisadi alanları gibi neredeyse tüm alanlarda karşımıza çıkan bir gerçekliktir.

Günlük hayatımızda sürekli karşılaşıyor olmamıza rağmen özerk bir şekilde iktidarla ilgilenen bilimsel bir disiplin yoktur. Çoğunlukla siyaset sosyolojisi, siyaset felsefesi ve siyaset biliminin ilgi alanına giren bu olguya *kratoloji* (iktidar bilimi) adıyla bir bilim dalından literatürde bahsedildiği görülse de bütünüyle iktidara ayrılan eser sayısının az olduğu görülür. İktidara dair özerk çalışmaların az olmasının nedenlerinden biri, kavramın oldukça geniş bir kapsamının olması iken diğeri de bu durumun bir sonucu olarak kavrama dair yapılan tartışmaların disiplinlerarası bir niteliğe sahip olması ve onunla ilişkili kapsayıcı bir sınıflandırma yapmanın oldukça güç olmasıdır. İktidar mefhumu, siyaset felsefesi ve siyasal teori alanlarında köken bulmuş olsa da II. Dünya Savaşından sonraki dönemde siyaset bilimi ve sosyolojinin; modern dönemde ise bir sosyal teori olarak beşeri bilimlerin en önemli konularından biri olmuştur (Clegg, 1989: XVIII). Bu kavramın modern dönem beşeri bilimlerinde ön plana çıkmasını sağlayan en önemli isimlerden biri de şüphesiz Michel Foucault’dur.

İktidarın Ne’liği Sorunu

İnsanlık, tarih boyunca büyük toplumsal değişimler ve dönüşümler yaşarken, olguların tanımlanmasında ve nitelendirilmesinde de farklılıklar olmuştur. Bu süreçte, toplumsal kuramın inşası ve uygulamaların yönlendirilmesinde merkezi bir role sahip iktidar kavramı da bu değişimlerden etkilenmiştir. İktidarın etkileriyle ortaya çıkan sonuçların tespitinde büyük sorunlarla karşılaşılacakla beraber, iktidarın ne olduğunu tam olarak açıklayan bir kuramdan söz etmek oldukça zordur. Foucault’nun iktidar kavramını nasıl ele aldığını tartışmadan önce, bu kavramın genel bir kavramsal çerçevesini sunmak faydalı olacaktır.

Andrew Heywood, iktidarı hem siyaset biliminin tanımlayıcı unsurlarından biri olarak ele alır hem de siyaseti “iktidar bilimi” şeklinde ifade eder (Heywood, 2013: 9). Bertrand Russell ise iktidarın sosyal bilimler için, tıpkı enerjinin fizikteki konumu gibi, temel bir kavram olduğunu savunur (Russell, 1938: 10). Anthony Giddens da benzer bir bakış açısıyla bu kavrama yaklaşır ve iktidarın sosyal bilimler için merkezi bir unsur olarak varlığına işaret eder (Giddens, 1985: 7). Geleneksel tarih anlayışında iktidar, Platon, Aristoteles, Machiavelli, Marks, Weber ve Hobbes gibi önemli düşünürlerin ilgi odağı olmuştur. Birçok farklı düşünürün bu konuda ortaya koyduğu yaklaşımlarla iktidarın tanımı, siyasetle sadece sınırlı kalmadığı gibi kavramsal olarak da geniş bir çerçeveye oturtulmuştur. Daha sonra Michel Foucault ve bazı düşünürler, modern dönem ile birlikte iktidar kavramını yeniden ele alıp güncellemişlerdir. Foucault, görüşlerinde, iktidarın bir töz şeklinde ele alındığı geleneksel yaklaşımlara karşı çıkmış ve bu durumu açıkça eleştirmiştir. Zira Marks ve Weber’in de içerisinde bulunduğu bu yaklaşımlarda iktidar, sahip olunabilen, korunabilen, elde edilebilen, kaybedilebilen ya da paylaşılabilen bir töz olarak kabul edilse de

Foucault bu yaklaşımı reddeder. “Şüphesiz nominalist olmak gerekir: İktidar bir kurum, yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır.” (Foucault, 2007: 72). O, iktidarı nominalist bir yaklaşımla inceleyerek, iktidarın sabit ve değişmeyen bir tözsellik olarak asla düşünülemezliğini ifade eder. Ona göre, eğer iktidar kavramı, karmaşık toplumsal ilişkilerin adlandırılması ise bu kavrama dair kesin ve evrensel bir tanım yapmak mümkün değildir. Bu nedenle, iktidar sabit bir öze sahip değildir; ortaya çıktığı durumlara ve ilişkilere göre farklı biçimlerde uygulanabilen bir ilişkisellik taşır. Zira iktidarın doğrudan gözlemlenip ölçülemeyen bir doğası vardır; sadece etkileri üzerinden analizi mümkün olabilir ve bu etkilerle varlık kazanan bir ilişkiselliğe sahiptir (Deveci, 1999: 30). Bu nedenle, Foucault’nun iktidar incelemesi, iktidarın ne olduğunu anlamak ve ne’liğiyle ilgilenmekten ziyade, bilhassa hangi noktalara bakılması ve dikkat edilmesi gerektiğine dikkat çeker (Şengül, 2022: 199).

İktidar kavramı, hem siyaset biliminde ve hem de siyaset sosyolojisinde önemli kavramlardan biri olduğu için, siyaset kavramına da kısaca değinmek faydalı olacaktır. İktidar tanımı sorulduğunda, yer aldığı bağlama göre “ekonomik, siyasal veya toplumsal iktidarlar” gibi bazı biçimlerinin olduğuna yönelik cevaplar verilebilir. Siyaset kavramı, insan topluluklarının, kurumların ve toplumların içinde yer alan tüm resmî ve gayri resmî, özel ve kamusal sosyal faaliyetlerin merkezinde yer alır (Heywood, 2017: 73). Daha geniş anlamıyla siyaset, insanların yaşamlarını düzenleyen genel kuralları oluşturma, değiştirme ve devam ettirme faaliyetlerinden oluşur (Heywood, 2007: 22). Bir hukukçu ve siyaset düşünürü olan Carl Schmitt, siyaseti, insan doğasının değişmeyen bir gerçekliği olan “dost ve düşman arasındaki ayrımı” belirlemek olarak tanımlar (Heywood, 2017: 73). Bu sebeple siyaset, işbirliği ve çatışma olguları arasında karmaşık bir ilişkiye sahiptir. Bir yanda karşıt düşünceler, çatışan talep ve çıkarlar nedeniyle, insanlar, genellikle tabi oldukları ortak kurallar üzerinde uzlaşmaya varamazlar; diğer yandan bu kuralların etkin bir şekilde işleyebilmesi ve yürürlükte kalabilmesi için işbirliği yapmak zorunda kalır. Bu bağlamda siyaset, genelde çatışan görüşlerin ve rekabet eden çıkarların uzlaştırılmaya çalışıldığı bir süreç olarak tanımlanır. Fakat siyasetin bu geniş anlamı, tüm çatışmaların çözüldüğü bir alan olarak görülmesini gerektirmez; daha çok, çatışmaların çözülmesi ve bu çözümlerin sürdürülebilir kılınması için güçlü bir iradenin sergilendiği bir alan olarak görülmelidir (Heywood, 2007: 22). Ayrıca birçok görüş, siyasetin, sosyal varoluş sürecinde kaynakların üretilmesi, kullanılması ve dağıtılmasıyla yakından ilişkili olduğunu vurgular. Buna göre siyaset, insanların isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakların nasıl tahsis edileceğine ilişkin tartışmaların yapıldığı bir etkinlik olarak değerlendirilir (Heywood, 2017: 73). Foucault ise siyasete, günümüz dünyasında toplumsal işleyişi en uygun şekilde düzenleyen bir araç olarak bakıldığını söyler (Şengül, 2022: 200).

Foucault’ya bir röportajda “Siyasi ilişkilerle toplumsal ilişkiler arasındaki farklar nelerdir?” şeklinde yöneltilen soruya, “Sınıf mücadelesine dair her şeye siyasi ve bunun sonucu olarak insan ilişkilerinde ve kurumlarda oluşan her şeye de toplumsal diyorum” diye cevap vermiştir (Foucault, 2011: 299). O, bu yaklaşımdan hareketle, siyasi olanı “iktidar mücadelesi” olarak tanımladığını, ama devlet ya da yönetim gibi geleneksel iktidar yaklaşımlarını kendi bakış açısıyla kabul etmediğini belirtir.

Marksist İktidar Anlayışına Eleştiri

Foucault’nun iktidar üzerine getirdiği felsefi eleştiriler, 1960 ve 1970’li yılların baskın Marksist düşünce yapısından kurtulabilme çabası olarak değerlendirilebilir. Foucault, Marksizm’in iskeletini oluşturan temel düşüncelerine yönelik önemli eleştiriler getirerek farklı bir felsefi bakış açısı geliştirmiş ve Marksist düşüncenin ana kavramlarını sorgulanabilir ve güvenilmez kılmıştır (Işık, 2011: 131).

20. yüzyılda yaşanan toplumsal karmaşalar ve dönüşümler karşısında Foucault, süregelen iktidar ilişkilerinin 19. yüzyıl düşünce sistemiyle anlaşılıp çözülemeyeceğini savunmuş ve eleştirilerini iki iktidar modeli üzerinden yapmıştır. Birinci model, 18. yüzyılda siyasal mücadelelerde yasa, anayasa, adalet ve evrensellik adına savunulan; eşitlik ve adaletin ideal bir hukuk düzeni ile sağlanabileceğini öne süren ve Foucault'nun "hukuksal" diye tanımladığı iktidar modelidir. İkinci model ise sol söylemde hâkim olan, iktidarı devlet aygıtı temelinde ele alan ve Foucault'nun yoğun eleştirilerine maruz kalan Marksist iktidar anlayışıdır (Foucault, 2016a: 95). Foucault'ya göre her iki model de iktidarın gerçek doğasını, işleyiş biçimini ve egemenlik kurarken kullanılan taktik ve teknikleri araştırma zahmetine girmemiştir (Işık, 2011: 145). Ayrıca bu iki model de iktidarı bütünüyle ekonomik bir perspektifle ele almış ve benimsemiştir.

Foucault, hukuksal iktidar modelini, insanların adeta bir mala sahip olur gibi ve bu hakkı bir sözleşmeyle devrederek hukuki bir yolla başkalarına diledikleri vakit aktarabileceği ya da vazgeçebileceği bir hak olarak görür. Böyle bir iktidar, bireylerin elinde tuttuğu ve siyasi hükümranlık kurmak için bir kısmını veya tümünü devredebileceği somut bir varlık gibi kabul eder (Foucault, 2016a: 95). Marksist iktidar modeli ise iktidarı, ekonomik işlevselliğe dayandırarak açıklar. Bu anlayışta iktidar, üretim güçlerinin sağladığı üretim ilişkileriyle bir sınıfın tahakkümünü korumak için oynadığı rol gözetilerek değerlendirilir. Dolayısıyla bu iki model de iktidarın tarihsel varoluş sebebini ve işlevini ekonomiyle ilişkilendirir (Foucault, 2016a: 96). Marksizm, iktidarı sınıf egemenliğinin devamını sağlamak amacıyla üretim ilişkilerini ve üretim güçlerinin gelişimini yöneten bir araç olarak ele alır. Dolayısıyla Marksizm varoluş sebebini ve pratik işlevini ekonomi üzerinden sağlar.

Marksizm, toplumsal ve siyasal tüm olguların, üretim ilişkilerinden kaynaklanan üstyapılar olduğunu belirtir. Tarihsel süreçte toplumsal yaşamda belirleyici temel unsur sınıf çatışması olarak görüldüğü için iktidar da iktisadi temelli bir sınıf egemenliği olarak değerlendirilir (Foucault, 2002: 30). Foucault, Marksizm'in Batı düşüncesi içinde köklü bir kopuşu sağlayamadığını ve 19. yüzyıl epistemolojik düzenine rahatça yerleştiğini belirtir; bu düzenin dışına çıktığında Marksizm, varlığını sürdüremez (Foucault, 2001: 367). Marksizm, Rönesans epistemisinin yerini alan ve modern epistemenin içinde oluşan bir düşünce sistemi olduğundan, tarihsel olarak artık sona ermiştir. 19. yüzyıl ekonomisinin belirleyici rolü, ekonomizme dayanan Marksizm için yıkıcı sonuçlara dönüşmüştür (Foucault, 2001: 368).

Modern düşünceyi eleştirerek onun ayak bağlarından kurtulmaya çalışan Foucault, modernitenin öne çıkan temsilcilerinden biri olarak gördüğü Marksizmin, modernitenin zaaflarını taşıdığını düşünür. Marks'ın ekonomiye dair yaptığı analizler, 19. yüzyılın bilimsel söylemini destekleyen değerlerle aynı epistemolojik temellere dayanmaktadır (Foucault, 2004: 117). Ayrıca Marksizm, iktidarı, devletin yukarıdan aşağıya uyguladığı ve alt sınıfları kendi çıkarlarına aykırı davranmaya zorlayan bir baskı aracı olarak görür (Foucault, 2016a: 72). Foucault, "*Marksizm'den Kurtulmak için Yöntembilim*" başlıklı bir söyleşisinde de bu yaklaşımını açıkça dile getirmiş ve yapmak istediği tek şeyin Marksist siyasal ekonominin göklere çıkarılmasına ve yüceltilmesine tepki göstermek olduğunu söylemiştir (Foucault, 2004: 117). Dolayısıyla Foucault'nun Marksizm'e yönelik eleştirel değerlendirmeleri, bu düşünceye yönelik açık bir meydan okuma şeklindedir. Çünkü Marksizm, farklı istekler, beklentiler, bilgi birikimleri, arzular ve hayalleri sadece bir merkezi karar mekanizmasına, yani partiye bağlamaya çalışır, böylece çeşitliliği ve farklılığı ortadan kaldırır. Bu durum, siyasi düşüncenin zenginliğini yok eder. Marksizm, var olan iktidar ilişkilerini değiştirmek yerine, bir sınıf adına gasp edildiğine inandığı iktidarı ele geçirme çabasına girerek kendisi de mevcut iktidara karşı bir iktidar talebinde bulunur (Foucault, 2016a: 255).

Bir İktidar Analizi Olarak Soybilim

Foucault, epistemolojik çalışmalarında genel olarak “söylem” yapılarını inceler. Bunu iki yöntem üzerinden gerçekleştirir. Bu yöntemlerden ilki, arkeoloji (kazıbilim), diğeri ise bu çalışmanın temel konusu ve ağırlık merkezi “iktidar” olan soybilimdir. Onun *Bilginin Arkeolojisi* adlı eserinde ve onu önceleyen analizlerinde, söylem, sözce ve bilgi, bir pratik olarak incelenir. Ancak o, bu pratiklerin şekil almasını sağlayan söylem dışı pratik şartlarını, söylem düzeyinde sürdürmektedir. Foucault, ağırlık merkezi “iktidar” olan “söylemsel olmayan (söylem dışı)” unsurları, soybilim kavramıyla ifade etmekte ve bu alanın gri tonda bırakıldığını söyleyerek pek de belirgin kılınmadığını söylemektedir: “*Soybilim gridir; kılı kırk yarar ve sabırla belgeler. Karmakarışık, silinmiş, üstü karalanmış, defalarca yeniden yazılmış parşömenler üzerinde çalışır*” (Foucault, 2011: 230). “Söylemsel olmayan” pratikler adını verdiği “kurumlar”, “siyasi olaylar”, “ekonomik süreç ve uygulamalar”, “tozlu raflarda unutulmaya terk edilen belgeler”, soybilimde çok sık işlenmektedir (Foucault, 1999: 206). O, söylem dışı pratiklerin, kendi içinde tutarlılıklar taşıdığını, söylemden önce geldiğini ve söylemsel pratiklerde belirleyici bir işlev gördüğünü belirtir.

Bir iktidar analizi olan ve yeni bir tarihsel okuma içeren soybilim kavramı düşünce tarihinde ilk kez Nietzsche tarafından kullanılmıştır. Foucault bu kavramı Nietzsche’den alarak geliştirmiş, tarihsel olayları bütün karmaşıklığı içerisinde inceleyerek betimlemeye çalışmıştır (Sarup, 2004: 89). Foucault’nun çalışması, Nietzsche’nin çalışmasından farklı olarak bir arşiv eşelemei değildir. Nietzsche, soybilimi, Foucault’nun çok az ilişki kurduğu psikolojik nedenlere dayandırarak, çalışmalarında zayıfın ezikliği, güçlünün ihtirası ve gururu gibi konuları ele almaktadır (Gutting, 2010: 77). Foucault, spesifik tarihsel momentlere ilgisini çevirirken, Nietzsche’nin aksine bütünlüklü bir ahlak tarihi yapmak gibi bir uğraşa da girmez (Sluga, 2005: 230-231).

Nietzsche, “şimdi”yi “geçmiş”ten kopararak “şimdinin meşruluğu”nu yok etmeye yönelik çaba içerisinde. Foucault da tam olarak bunu yapmayı arzular. Kaçınılmazlık hattını izleyen gelenekselci tarihinin aksine geçmişi şimdiden koparır. Geçmişteki sıra dışılığı ortaya koyarak geçmişi, şimdinin tahakkümü altına koyan yönünü oyar ve betimlemeye çalışır. Nietzscheci tarihçi, şimdi ile başlar, belirli bir ayrıma ulaşana kadar zaman içerisinde geriye doğru gider. Daha sonra ayrımın sebep olduğu dönüşümün izini takip ederek tekrar ileriye doğru yönelir. Bunu yaparken hem bağlantıları hem de kopuklukları korumaya çalışır. Sarup, Foucault’nun tam olarak bu yöntemi kullandığını belirtir. Sıra dışı söylem ve uygulamalar, “şimdi”nin taşıdığı olumsuzluklara göre, daha önce hesabı yeterince verilmeden kabul edilen olay ve olguların “ussallığı” çürütülmek üzere araştırılır (Sarup, 2004: 89). Böylece geçmişin iktidar anlayışı daha dikkatli bir şekilde araştırılarak geçmişin “usdışı” olduğunu iddia eden “şimdi”nin iddialarının ayağı kaydırılmaya çalışılır (Sarup, 2004: 90).

Her iki düşünürün de soybilimsel çalışmalarında, olaylar tarihsel bağlamları içerisinde eleştirel bir okumaya tabi tutulurken, tarihsel olayların kökenine ilişkin bir arayış söz konusu değildir, dolayısıyla başlangıç arayışı meşru kılınmaya çalışılmaz. Zira soybilim, tarihi, doğrusal bir süreç olarak açıklayan eğilime karşı çıkar. Tarihin, teleolojik kavranmasına ve düşünce tarihinde metafizik bir eylem kabul edilen mutlak “köken arama” düşüncesine karşıdır. Nitekim geleneksel tarih, kökenin muhteşem ve ulvi bir şekilde, “şeylerin başlangıçta en değerli ve en özsel halde” bulunduğunu ve “başlangıcın, şeylerin en kusursuz anı” olduğu varsayımından hareket eder. Zira insan için köken, hakikatin yeridir (Foucault, 2011: 234). Ancak soybilimsel çalışmalarda “şeylerin tarihsel başlangıcında karşımıza çıkan şey, kökenlerinin hâlâ korunan özdeşliği değildir.” (Foucault, 1991: 78-79). Yaratıcının, başlangıçta şeyleri, eksiksiz yarattığı inancı, insana mutluluk verir. Çünkü köken, daima zamandan ve dünyadan öncedir, bedenden ve yeryüzüne düşmekten öncedir; köken, tanrıların yanındır ve kökeni anlatmak daima bir tanrıdoğum ezgisini söylemek gibidir. Bu yaklaşımlara rağmen Foucault’da tarihsel başlangıçlar bayağıdır. Dolayısıyla o, soybilimin en önemli rollerinden birinin “köken kuruntusu”ndan kurtulmak olduğuna

inanır (Foucault, 2011: 233). *“Soybilimsel olarak yönlendirilen tarihin amacı, kimliğimizin köklerini bulmak değildir, tersine, onu dağıtmaya can atmaktır; geldiğimiz biricik odağı, metafizikçilerin geri döneceğimizi vaat ettikleri bu ilk bölümü saptamaya girişmez; bizi kat eden tüm süreksizlikleri ortaya çıkarmaya girişir”* (Foucault, 2011: 251).

Foucault'nun tarihsel analizi, öznellikten tamamen soyutlanmanın yerine, araştırmacının öznel yaklaşımını da içeren ve olayların onun tanıklığı içerisinde yeniden yorumlanmasını sağlayan bir etkinlik olarak görülmelidir. Foucaultcu tarihsel analiz, hâkim geleneksel tarih yaklaşımı tarafından belirlenmiş bir algı değil, üretken ve çoğulcu bir algıdır. O, tarih dâhil, tüm klasik beşerî bilimlerin her türlü metodolojik belirlenimine karşı çıkmaktadır. Bu sebeple kronolojik, rasyonel ve ilerlemeci tarih algılarından uzaklaşmaktadır. Bu soybilimci tarih yazımı, olayların bir akış içerisinde seyrettiği düşüncesinden zorunlu olarak vazgeçildiği ve yerini süreksizliğe bıraktığı bir yaklaşımı ifade etmektedir. Dolayısıyla Foucault, tarih yazımında, geleneksel kalıplardan koparak özellikle güncel ve yerel olana yönelmeye çalışmaktadır. Soybilimsel analiz, bu nedenle tarihsel analizin geleneksel yaklaşımlarından birçok yönden ayrılır.

Geleneksel veya “bütüncül” tarih, olayları doğrusal süreçler ve geniş açıklama dizgelerine yerleştirerek önemli tarihsel anlara ve figürlere odaklanır ve bu doğrultuda tarihsel çalışmalara başlangıç noktası olabilecek belgeleri araştırır. Ancak soybilimsel analiz, tarihte genellikle göz ardı edilen bir dizi olguyu ele alarak, genel kabul gören olaylardan dışlanmış olanları tek tek inceler, bu olayları korumaya ve yeniden canlandırmaya çalışır. Foucault'ya göre geleneksel tarih, yetersiz bulduğu bir bilgi kümesini zorla bastırarak bu kümenin tüm yetkilerini elinden almaya çalışır. Bunu da sıra düzeninin en alt kademelerinde yer aldıkları için değersiz olarak gördüğü bilgilerin, gerekli bilimsel seviyeye ulaşamadığını savunarak yapar. (Sarup, 2004: 90). *“... kavramsal olmayan, yeterince geliştirilmemiş, naif, hiyerarşik olarak aşağıda, gerekli görülen bilgi ve bilimsellik düzeyinin altında oldukları için diskalifiye edilmiş bir dizi bilgi”* (Foucault, 2016a: 89).

Foucault, “diskalifiye edilmiş” ve dolayısıyla boyun eğdirilmiş, bastırılmış bilgiler ifadesi ile işlevsel bir tutarlılık ve biçimsel bir sistemleştirme ile maskelenen tarihsel olayları tasvir eder. Soybilim, birinci ve ikinci türden boyun eğdirilmiş bilgileri bir araya getirir, bütünselleştirici söylemlerin hiyerarşilerini ve ayrıcalıklarını ortadan kaldırmaya çalışır. Peki, soybilimin buradaki yeri nedir? Foucault soybilim ile birinci ve ikinci türden boyun eğdirilen bilgileri bir araya getirmeye çalışır. Böylece bütünselleştirici söylemlerin ayrıcalıkları ve hiyerarşileri ortadan kaldırılmış olur (Foucault, 2016a: 89). Foucault, soybilimle neyi amaçladığını şöyle ifade eder: *“...yerel, süreksiz, diskalifiye edilmiş, meşrulaşmamış bilgileri, onları doğru bir bilgi... adına, birilerinin elindeki bir bilimin hakları adına süzgeçten geçirecek, bir hiyerarşi içine yerleştirecek, düzenleyecek, birleştirici teorik merciye karşı harekete geçirmektir. Dolayısıyla soybilimler... tam anlamı ile anti-bilimlerdir”* (Foucault, 2016a: 91).

Foucault'nun soybilim çalışması, baskılanmış, boyun eğdirilmiş bilgilerin özgürleştirilmesini ve bunların biçimsel ve bilimsel söylemlerin dayattığı kısıtlamalardan kurtarılmasını amaçlayan muhalif bir girişimdir (Foucault, 2016a: 92). Foucault, bilginin bilimsel bir çerçevede sunulmasının, aslında bir takım iktidar hedefleri içerdiğini düşünür. Bilgilerin bilimsel olarak kabul edilmesi, ortaya çıkan diğer tüm alternatif bilgilerin dışlanmasını gerektirir. Bu da bilimsellik iddiasını, aynı zamanda bir iktidar mücadelesine dönüştürür. Çünkü bilimsel bilgiye sahip olanlar, bu bilgiler aracılığıyla iktidar etkileri kazanırlar (Foucault, 2016a: 92). Bu durum soybilimini, bilimsel bilgiye karşı çıkan ve tarihsel bilgileri iktidarın söylem düzenine karşı mücadele aracı olarak kullanan bir yaklaşım haline getirir. Soybilimsel tarih analizlerinde, sabit ve değişmez bir öz ya da kesin bir dayanak bulunmaz (Sarup, 2004: 91). Bunun

yanında soybilim, bir konunun nasıl ortaya çıktığını ve hangi koşullarda anlam kazandığını göstererek o konuyu daha derinlemesine anlaşılır kılmaya çalıştığı için oldukça önemlidir.

Soybilim, tarihte baskılanmış bilgilerin özgürleştirilmesi, yani onları biçimsel, bilimsel ve birleştirici teorilerin baskılarından kurtarıp daha bağımsız hale getirme girişimidir. Foucault, bir söyleşide kendisine yöneltilen “çok geçmişte kalmış dönemleri sorgulama nedeniniz nedir?” sorusuna, soybilimin analizlerinin bugünkü sorunlardan yola çıkarak geçmişe doğru bir araştırma yürütme amacı taşıdığını belirtmiştir (Foucault, 2016b: 91). Ona göre tarihe bakmak, geçmişin analizini şimdiki zamanın sorunlarını anlamaya yönelik bir araç olarak görmek demektir.

Foucault'nun soybilimsel tüm çalışmalarının altını iktidar ilişkileri çizmektedir (Flynn, 2005: 35). Zira soybilim, yalnızca tarihsel bir çalışmanın yöntemsel bir parçasını oluşturmadığı gibi (Cousins & Hussain, 1984: 264) salt bir bilim eleştirisi ya da bir bilgi de değildir. Dreyfus-Rabinow'a göre soybilimci, tarihsel olaylar ardında bazı erek ya da öz görmüyorsa bulduğu şeyin bir iktidar sorunsalı olduğunu anlar. Yani kökenler, aşikâr yönelimler, saklı anlamlar yerine tarihsel hareketlerde iktidar ilişkileri söz konusudur. Zira soybilimci tözsellikleri (değerleri, öznelere, iktidarları) keşfetmeyi veya bunların diğerleri ile ilişkilerini ortaya çıkarmayı amaçlamaz, bunun yerine bir uzamı tanımlayıp belirgin kılan bir savaşımın nasıl ortaya çıktığını inceler (Dreyfus & Rabinow, 1982: 109). May'in de iktidara dair soybilimsel sorusu da şudur: “Belirli bir iktidar biçimi nerede ve nasıl doğar?” O, bu sorudan hareketle derinlerde bir iktidar incelemesine girişmez, gündelik iktidar pratiklerine yönelmeyi tercih eder (May, 2006: 81). Soybilim ile iktidar arasındaki ilişki ise Foucault'nun derinlerde sabit bir özne ve aşkın bir hakikat anlayışına yönelen bir inceleme yerine, soybilimsel bir analiz ile özneyi ve hakikati hangi iktidar yapılarının ürettiğini tespitine ve böylece iktidarın soybilimini ortaya çıkarmaya götürmüş olabilir. Zira May, iktidar ilişkilerinin karmaşıklığının ve rastlantısallığının ancak soybilimsel bir projenin içerisinde çözümlenebileceğini düşünür.

Tüm bunlardan hareketle Foucault'nun soybilimsel çalışması ve bu çalışmanın amaçlarının ardında yatanın Flynn'nun da ifade ettiği gibi, iktidar sorunsalı olduğu açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu söylenenlerin netliğe kavuşturulabilmesi bir başka analizi yapmayı gerektirir ki o da iktidar analizidir. Nitekim Foucault da soybilimin asıl cevap aradığı sorunun “iktidar nedir?” sorusu olduğunu özellikle belirtir (Foucault, 2016a: 96).

Foucault'da İktidar Değil, İktidar İlişkileri

Foucault, tıpkı Marksizm gibi iktidarların maskesini indirmeyi amaçlar ama bunu hümanizm, sınıf çatışması ve evrensellik gibi anlatılarla bağlantı kurmadan yapar. Ayrıca, sınıf, sendika, parti veya devlet gibi büyük ölçekteki politik özneye de yaslanmaz. Tam tersine, diskalifiye edilmiş söylemleri tekrar oyuna dâhil etmeyi tercih eder. Foucault'ya göre en temel amaç, günlük yaşamın iktidar müdahalelerinden arındırılması ve bu şekilde daha iyi hale getirilmesidir. Bu nedenle, iktidarın ele geçirilmesi olarak tanımlanan “devrim”i bir dönüm noktası olarak görmez. Çünkü ona göre, devrim yaparak devletin kontrolünü ele geçirmek, iktidar ilişkilerini sona erdirmek bir yana, onları değiştirmeye bile yetmeyebilir. Devrimin kendisi, mevcut iktidar ilişkilerinin devamına katkıda bulunabilir. Bu yüzden Foucault, iktidarın yerinin yalnızca devlet aygıtı olmadığını, devleti çevreleyen daha küçük iktidar mekanizmalarının değiştirilmediği sürece toplumsal yapının da değişmeyeceğini savunur (Foucault, 2015: 43). “Sorun, insanların kafalarında ya da bilincinde olanı değil; hakikat üreten siyasi, ekonomik ve kurumsal rejimi değiştirmektir” (Foucault, 2016a: 83).

Foucault, iktidarın Avrupa'da genellikle hükümetin kontrolünde olduğu ve bu gücün ordu, polis, yürütme organları ve devlet gibi tikel kurumlar aracılığıyla uygulandığına inanıldığını kabul eder. Bu

kurumlar, toplum adına kararlar alır, bu kararların uygulanmasını sağlar ve bunlara uymayanları cezalandırmakla yükümlüdür. Fakat Foucault, siyasi iktidarı, genel kabul gören anlamda bir siyasi yapı veya hükümet ile ilişkilendirmez. O, iktidar denildiğinde, genellikle bir hükümet ya da egemen bir sınıf yerine “iktidar ilişkileri” kavramını kullanmayı daha doğru bulur (Foucault, 2016b: 235). Ona göre iktidar, bireylerin ya da grupların birbirine uyguladıkları bir eylemler ağundan oluşur ve bu eylemler olmadan iktidarın varlığından söz edilemez. İktidar, belirli bireylere ait olmaktan uzaklaşır ve her yerde, sınırsız sayıda noktada var olur. Zira “*iktidar ilişkileri, toplumsal dokunun her yerinde kök salmıştır*” (Foucault, 2016b: 22). Dolayısıyla Foucault’nun bu yaklaşımına göre iktidar, insan ilişkilerine dayanır.

Foucault, iktidar ilişkilerinin bireyler arasındaki ilişkilerde, ailede, eğitimde, siyasi yapılarda ve tüm insani ilişkilerde geniş bir alana yayıldığını vurgular. Çalışmaları ve çözümlemeleri, bu iktidar ilişkilerine dayanmaktadır. Bu nedenle, Foucault’ya göre iktidarın sabit bir kaynağı ya da merkezi yoktur. Bu durumu şu meşhur sözüyle açıklar: “*İktidar her yerdedir; her şeyi kapsadığından değil, her yerden geldiğinden dolayı her yerdedir*” (Foucault, 2007: 72). Bu ifadelerden, her sosyal ilişkinin bir iktidar ilişkisi olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Zira iktidar, başkalarının edimini etkileyecek şekilde bir edimde bulunma imkânı bulduğu vakit ortaya çıkar; bunun dışındaki tüm alanlar, iktidar-dışı ilişkiler alanını ifade eder. Başkalarının edimini etkileyecek bir durum, eşitsiz bir ilişkiler ağının varlığını zorunlu kılar. Dolayısıyla eşitsiz ilişkiler, iktidar ilişkileri içerisinde yer alan taraflar arasındaki nitelik ya da statü ayrımlarıdır. Bu ayrımlar çok geniş bir yelpazeyi kapsar. Foucault’nun ifadesi ile ayrımlar; dil ve kültür farklılıklarından, ekonomik koşullardan, hukuksal statülerden, üretim sürecinde alınan farklı konumlardan, uzmanlık ve ustalık farklılıklarından kaynaklanabilir (Foucault, 2016b: 77-78).

Foucault, iktidarın nasıl incelenmesi ve anlaşılması gerektiğine dair beş önemli hususa değinir. Birincisi, ona göre iktidar, yalnızca bir merkezin uyguladığı genel mekanizmalara başvurarak gerçekleştirilen bir unsur değildir. Aksine kendisini sınırlayan ve düzenleyen hukuk kurallarından taşıp ötesine uzandığı, teknikler içerisinde somutlaştığı ve içine yerleştiği mikro, yerel ve bölgesel ölçekli kurumlarda incelenerek anlaşılmalıdır. İkincisi, iktidar eylemler ve stratejiler düzeyinde incelenmelidir, özneler düzeyinde değil. Diğer bir ifadeyle iktidar, iktidar uygulayıcılarının niyetleri düzeyinde değil, gerçekleştirilen pratikler düzeyinde ele alınmalıdır. Üçüncüsü, iktidar, homojen ve kütleli bir egemenlik olgusu şeklinde incelenmemelidir. Başka bir ifade ile iktidar, belli birey, sınıf veya grupların diğer birey, sınıf ve gruplar üzerindeki egemenliği şeklinde değerlendirilmemeli, dolaşımda yer alan ve işleyen bir ağ şeklinde anlaşılmalıdır. Buradan hareketle iktidara sahip olan ve olmayan şeklindeki ayrımlar doğru değildir. Zira iktidar, yalnızca bir noktada toplanmadığı gibi, alınıp satılabilen bir mal da değildir, sahiplenilemez olandır. İktidar dolaşımda yer alan bir ağ olarak işlediği için bireyler bazen onu uygulamak bazen de onun uygulanmasına katlanmak zorunda kalırlar. Dördüncüsü, iktidar yukarıdan aşağıya doğru baskı ve egemenlik şeklinde etkide bulunan geniş ölçekli büyük bir mekanizma bütünlüğünden oluşmaz. Aksine aşağıdan yukarıya doğru yükselen, sınırsız sayıda mikro mekanizmalardan oluşur. Böylece egemenler tarafından ilhak edilen ama varlıklarını muhafaza eden delilik gibi mikro mekanizmaların iktidar oyununa nasıl dâhil oldukları gösterilmiş olur. Beşincisi ve sonuncusu iktidar ile iktidara eşlik etmesi muhtemel, parlamenter demokrasi ya da eğitim ideolojisi gibi ideolojiler düzeyinde ilgilenilmemelidir. Bilhassa iktidar aracılığı ile ortaya konan bilginin üretilmesini, bunun nasıl düzenlendiğini ve dolaşıma girmesini sağlayan hangi bilgi araçlarının olduğu ile ilgilenilmelidir. Kısacası Foucault’nun iktidar analizinde dikkatleri bir devlete veya bir hükümranlığa ve onun hukuki yapısına, ideolojilere ve devlet araçlarına yöneltmek yerine, bir egemenliğe, ona ait somut stratejilere, kendine tabi kılma şekline ve bunun yereldeki ve mikro düzeydeki bilgi araçlarına ve işleyiş mekanizmalarına yöneltmek gerekir (Foucault, 2002: 41-47).

Foucault, iktidarı yalnızca metinsel, nesnel ve tarihsel olan bir yaklaşım ile açıklamaktan kaçınır. Zira o iktidarı, bütüncü bir tarihsel örgütlenme şeklinde görmek gerektiğine inanır. Dolayısıyla güçle ilişkili olan iktidarı, yalnızca politik kurumlar yönüyle değerlendirmenin yetersiz olacağını düşünür. Ona göre algının asıl kaydırılması gerektiği yer, öznel üretimde direkt etkili olan, çok yönlü, toplumun alt ve üst katmanlarında işlevsel olan bir iktidar oyununun varlığını görebilmeyi sağlamaktır. İşte Foucault'nun yapmak istediği şey; birey/bireyleri belirleyen, sınıflayan, kimlik veren, gündelik yaşama doğrudan müdahale eden, ona/onlara yasalar dayatan, özetle bireyleri özne yapan, insanları nerede, niçin denetim altında tutan ve iktidar kişilikleri yaratan iktidar biçimlerini çözümlemektir (Foucault, 2016b: 63). Dolayısıyla ötekileştirilenlerin faaliyetleri üzerinde tasarrufta bulunabilme imkânının olduğu her yer, iktidarın varlığını gösterir. Nitekim Foucault, iktidarın yukarıdan aşağıya doğru uygulanan bir işleve sahip olduğuna yönelik geleneksel anlayışı reddeder: “İktidar, diye bir şey yok. Demek istediğim şu: “İktidar” diye bir şeyin belirli bir yere yerleşmiş olduğu -ya da bir noktadan yayıldığı- fikri bence yanlış temellendirilmiş bir çözümlemeye, her koşulda birçok fenomeni açıklayamayan bir çözümlemeye dayanıyor. Oysa gerçekte iktidar, ilişkiler demek; az çok örgütlenmiş, piramit gibi, koordine edilmiş bir ilişkiler yumağı demektir” (Foucault, 2016a: 123).

Foucault, iktidarı geleneksel kalıplarla yani tek tip bir egemenlik, hegemonik bir yapı, meşru-gayrimeşru ya da egemen-teba gibi ikiliklerle tanımlamaktan kaçınır. O, iktidarın belli bir yapıya dayalı olarak yukarıdan aşağıya değil, daha çok aşağıdan yukarıya doğru işleyen bir sistem olduğunu savunur. Bu bağlamda “yukarı” demekle devlet gibi büyük ölçekli yapıları, “aşağı” demekle de mikro düzeydeki ilişkileri kasteder. Foucault'nun yaklaşımında, makro ve mikro düzeyler ikilik olmaktan ziyade birbirinden ayrılmayan, bir bütünün parçalarıdır (Deveci, 1999: 36). Ona göre, aile gibi küçük ölçekli toplumsal yapılar içinde mevcut olan iktidar ilişkileri, devlet gibi daha büyük yapıları şekillendirmektedir (Foucault, 2007: 77). Dolayısıyla aşağıdaki iktidar ilişkileri devletleşir (Foucault, 2016b: 79) ve böylelikle yukarıda toplanır. Aynı şekilde yukarıdaki güçler de aşağıdaki ilişkileri devşirir. Bu şekilde, mikro düzeydeki güç dinamikleri, makro düzeydeki güç ilişkilerine stratejik olarak eklenir (Kolos, 2016: 134). Bu bağlamda iktidar, makro-mikro düzeydeki hareketliliğiyle her yerdedir ve aralarındaki ilişkilerin toplamından oluşur (Deveci, 1999: 36).

Foucault, iktidarın genellikle sadece sınırlayıcı ve baskıcı yönüyle ele alındığını, ancak bu algının eksik olduğunu söyler. Zira ona göre iktidar, sadece bastıran veya yasak koyan bir güç olarak anlaşılmamalıdır. Çünkü iktidar, dayandığı alanı ve kendini meşru kılan mekanizmaları kendi gerçekliğini dikkate alarak üretir ve bunu da bilgiyle yapar. Foucault, bilginin iktidarın temel unsuru olduğunu savunur; iktidarın bilgisizlikle var olamayacağını, bilgi olmadan varlığını sürdüremeyeceğini öne sürer. Aynı şekilde, bilgi de iktidar üretmeden var olamaz, çünkü toplumsal yapı içinde bilgi, iktidar ilişkileriyle birlikte üretilir ve kullanılır.

Foucault'yu iktidar ile ilgilenmeye yönelten asıl felsefi sorunun ne olduğuna bakmak önemlidir. Zira o, yirmi yıllık çalışmasında amacının, iktidar fenomenini analize tabi tutmak ve bunu temellendirmek olmadığını özellikle belirtir. İktidarı neden incelediğine dair sorulan bir soruya şu cevabı vermiştir. “... benim araştırmalarımın genel teması iktidar değil, öznedir.” (Foucault, 2016b: 58). Bu cevap ile onun özneyi anlama çabasının aracı unsurunun iktidar olduğu söylenebilir.² Tam da bu noktada şu soruya cevap

² “Demek ki sizin için esas sorun, ilk kitabımızdan, *Deliliğin Tarihi*'nden beri, hep iktidar sorunuymdu”. – “Doğru” (Foucault, 2015: 171). Başka bir yerde de “Benim hakiki sorunun, aslında günümüzde herkesin sorunu olan iktidar sorunuymdu” demektir (Foucault, 2015: 169). Foucault'nun bu ifadelerinden onun için temel problemin, en baştan beri, iktidar olduğunu ve tüm çalışmalarını iktidar sorunsalına adanmış açıkça anlaşılmaktadır. Ancak Foucault'nun hem yukarıdaki ifadesinde hem de dipnottaki bu iki alıntıdaki ifadelerinde bariz bir çelişki olduğu da görülmektedir. Bununla ilgili birçok tartışmalar olmuş olsa da konu bütünlüğünün bozulmaması ve asıl problemden uzaklaşmaması adına konuyu burada noktalıyorum.

verilmesi ihtiyacı hâsıl olmaktadır: Özneyi anlamada iktidarın işlevi nedir ya da iktidarın özne ile ilgili ayrıcalığı nedir? Bunun cevabı, Foucault'nun özneyi kuran unsurlardan biri olarak "iktidar pratikleri"ni görmesidir (Foucault, 2016b: 234). Onun "özne"si, iktidar pratikleri ile birlikte genel olarak söylemsel olan ve olmayan pratikler ve de kendilik pratikleriyle kurulmuştur. Zira iktidar pratikleri, bu pratiklerle ilişkilendirildiğinde daha çok ön plana çıkmaktadır.

Özne ve öznellik teması, Foucault'nun araştırmalarına bütünlük kazandıran unsurlardır. O kendi yapıtlarına yönelik retrospektif yazılarında amacının, insanların özneye dönüştürülme biçimlerinin tarihsel arka planını ortaya koymak olduğunu belirtir. Fakat bu tanımda özellikle vurgulanması gereken bir ayrıntı vardır ki o da şudur. Onun amacı, bu tarih çalışmasında sözü edilen, verili bir öznenin tarihselleştirilmesi yani öznenin tarihi süreç içerisinde almış olduğu biçimleri analiz etmek değil, öznenin kendisinin belli tarihsel pratik ve söylemler yoluyla kurulmuş olduğu süreci analiz etmektir. Çünkü Foucault'ya göre hem bilginin hem de eylemin öznel deneyimi mümkün kılan aşkın ve *a priori*, diğer bir ifade ile kurucu bir özne, bu özneyi koşullayan evrensel bir insan doğası yoktur. Bu sebeptendir ki o, öznel deneyimi bir bilinç ve özne felsefesi yoluyla anlamaya çalışma girişimlerini tamamen reddetmektedir (Keskin, 1999: 16). Giddens'e göre Foucault, tarihin öznelerin eylemlerinin bir ürünü olmadığını, tarihte hiçbir genel amaçsallığın da bulunmadığını, aksine öznelliğin doğasının tarihsel süreç içerisinde ve bu süreç vasıtasıyla biçimlendirildiğini öne sürmektedir (Giddens, 1979: 43).

Foucault, kurucu bir öznenen vazgeçip öznenin özellikle kendisinden kurtulmak, diğer bir ifade ile öznenin tarihsel bir örgüyle kurulmasına açıklık kazandırabilecek bir analiz yapmak istemektedir. Nitekim o, soybilim diye adlandırdığı şeyin de bu olduğunu belirtir. Yani tarihin akışı içerisinde bomboş bir kimlik ile koşturan ya da olaylar alanına göre aşkın bir konumu olan bir özneye göndermede bulunmadan, söylemlerin, bilgilerin ve nesne alanlarının nasıl kurulduğuna açıklık getirebilecek bir tarih biçimi oluşturmak istemektedir (Foucault, 2016b: 67).

Sonuç

Nominalist geleneğe bağlı olan Foucault, teorileştirmeye karşıdır. Bu sebeple çalışmalarını bir iktidar teorisi ortaya koymak yerine bir iktidar analizi şeklinde tasvir eder. Teorinin, nesneleştirmeye yönelttiğini düşündüğü için yöntembilimsel anlamda buna karşı çıkar. Nitekim onun yaptığı iktidar analizi, Batı geleneğinin kabul ettiği anlayıştan tamamen farklıdır. Zira Foucault'un geleneksel iktidar modeli, yasa, yasaklama, itaat ve hükümlerlik sistemine dayanır. Ancak onun iktidara dair düşünceleri gündelik yaşamın her yerinde işleyen iktidar mekanizmalarının nasıl işlediğinin gösterilmesi ve anlaşılmasında bize yol gösterici olmuştur.

Foucault, geleneksel tarih anlayışına ve Marksist iktidar kavrayışına getirdiği eleştiriler üzerinden kendi iktidar yaklaşımını soybilimsel bir tarih okumasıyla inşa etmiştir. Marksist tarihsel analizin sadece ekonomik ve toplumsal olguları gündeme aldığını düşünür. İktidar ilişkilerinin dönüşümünde Marksist ekonomik üretim anlayışının etkili olduğu saptamasına katılsa da bunun iddia edildiği kadar belirleyici olmadığına inanır. Zira Marksizm'in iktidar anlayışı, bir yandan sınıf baskısıyla ilişkilendirilirken diğer taraftan kapitalist devlet eliyle üretim ilişkileri ve burjuvazinin tahakkümünün sürdüğü bir araç olarak işlev görmektedir.

Foucault, tarihçiler tarafından "anti-tarihselci" olarak nitelendirilir. Bunun sebebi, bilgi yapıları arasındaki süreksizlikleri işleyen tarihsel düşünceleri ve "doğrusal tarihsel nedenselliği reddederek" bu yaklaşımı geliştirmiş olmasıdır. Foucault'nun geleneksel tarih anlayışını, soybilimci yöntem ile reddetmesi, onu, geçmişi şimdinin hizmetine adayan "etkili tarih" anlayışına ulaştırmıştır. Zira o, soybilimi, etkili tarih olarak görmektedir. Çünkü tarihin "bizzat varlığımızın içine süreksiz olanı dâhil

ettiği ölçüde etkili olacağını” düşünmektedir (Foucault, 1991: 88). Eleştirel tarih ile benzerliklere sahip soybilimsel tarih anlayışında tarih, güç istencini arttıran bir yolla yeniden kurgulanmaktadır. Yaşamı, geçmişin ve geleneğin baskısı ile değersizleştiren anlayış yerini, “bugünü yaşama isteğine” yani “bugün”ü en iyi şekilde yaşamamızı sağlayacak bir geçmiş imgesi yaratmaya bırakır.

Foucault, klasik yaklaşımların aksine iktidarı toplumsal ve resmi kurumlar şeklinde sınırlamaz. İktidarın ilişkisel boyutu ve karmaşık doğasını merkeze alarak iktidarın ne olduğu sorusundan ziyade onun nasıl işlediği ve uygulandığı ile ilgilenir. Dolayısıyla onun iktidar analizinde “iktidar kimin elinde” veya “iktidar sahiplerinin niyeti”nin ne olduğu gibi sorular anlamsızdır. Buradan hareketle iktidarın görünmeyen yani bir söylem ve hakikat rejimi oluşturmaya çalışan yönüne dikkat çekmeye çalışır. Nitekim Foucault’yu klasik yaklaşımlardan ayıran önemli bir fark da onun kullanmış olduğu yöntemdir.

Foucault’nun geleneksel tarih okuması üzerinden soybilimsel bir yolla geleneksel iktidar anlayışına karşı çıkmasının en önemli noktalarından biri de onun özne anlayışıdır. Modern dönemde tanımlanan yetkin özne anlayışından ziyade, özneyi, tabi kılan, teba kılan sürecin, bir ürünü olarak görür. Dolayısıyla onun yaklaşımı, “güç” elinde bulunduran geleneksel iktidar yaklaşımından tamamen ayrılır. Zira geleneksel yaklaşımlar ölçülebilen, gözlemlenebilen olarak algıladıkları iktidarı genellikle güç ile ilişkilendirmiş, güç gibi görmüştür (Whimster, 2001: 62). Ancak Foucault, bireyin, bilgi ve iktidara tabi tutularak teba kılan söylemler ve güçler tarafından inşa edildiğini düşünür.

Foucault’nun çalışmaları sadece teorik düzeyde değildir. İktidar, tarihsel/toplumsal pratiklere bakılarak ilişkiler çerçevesinde çözümlenmiştir. Kullandığı soybilim yönteminde, kavramların verili bir şekilde olmadığını söyler. Kavramların tarihsel ve toplumsal izlerine, şimdiye ilişkin kapsamlarına dikkat çeker. İzlediği bu yöntem göz önüne alındığında Foucault’nun açıklamalarının oldukça gerçekçi ve iktidarın karmaşık olan ilişkisel boyutu daha belirgin kıldığını söyleyebiliriz.

Tüm bunlardan hareketle Foucault’nun yapmış olduğu bu iktidar çözümlemesiyle literatüre iki noktada önemli katkı sunduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan ilki geleneksel iktidara ilişkin yaptığı eleştirilerdir. Bu eleştiriler çerçevesinde iktidara yönelik kavramlaştırmaların yasaklayıcı bir nitelik ve yalnızca egemenin sahip olduğu bir mülkiyet olmadığı gösterilmiştir. Diğer bir katkısı ise Foucault’nun modern kapitalist anlayışı belirleyen iktidar teknikleri ve uygulamalarının ayrıntılı bir tarihini sunmuş olmasıdır.

Kaynaklar

- Clegg, S. R. (1989). *Frameworks of power*. Routledge.
- Cousins, M., & Hussain, A. (1984). *Michel Foucault*. St. Martin Press.
- Deveci, C. (1999). Foucault’nun iktidar kavramsallaştırmasında siyasal boyutun ayrıştırılamazlığı. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 9, 103-114.
- Dreyfus, H. L., & Rabinow, P. (1982). *Michel Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. The University of Chicago Press.
- Flynn, T. (2005). Foucault’s mapping of history. G. G. (Ed.), *The Cambridge Companion to Foucault* (pp 210-240). Cambridge University Press.
- Foucault, M. (1991). *The Foucault reader*. Penguin Books.
- Foucault, M. (1994). *Dostluğa dair (söyleşiler)* (C. Ener, Çev.). Hil Yayınları.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin arkeolojisi* (V. Urhan, Çev.). Birey Yayıncılık.

- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve şeyler* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2004). *Marx'tan sonra* (G. Aksay, Çev.). Chiviyazıları Yayınevi.
- Foucault, M. (2007). *Cinselliğin tarihi* (H. U. Tanrıöver, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Felsefe sahnesi* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *İktidarın gözü* (I. Ergüden, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016a). *Entelektüelin siyasi işlevi* (I. Ergüden, O. Akınhay, & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2016b). *Özne ve iktidar* (I. Ergüden, O. Akınhay, & F. Keskin, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (1979). *Central problems in social theory: Action, structure and contradiction in social analysis*. University of California Press.
- Giddens, A. (1985). *The nation-state and violence*. Polity Press.
- Gutting, G. (2010). *Foucault* (H. Gür, Çev.). Dost Kitabevi Yayınları.
- Heywood, A. (2007). *Siyaset*. Adres Yayınları.
- Heywood, A. (2013). *Politics*. Palgrave Macmillan.
- Heywood, A. (2017). *Siyaset teorisine giriş*. Küre Yayınları.
- İşık, S. (2011). Foucault'nun Marksist tarih, iktidar ve ideoloji eleştirisi. *Birey ve Toplum*, 1(1), 131-158.
- Keskin, F. (1999). Söylem, arkeoloji ve iktidar. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 9, 15-23.
- Kolos, U. (2016). *Foucault, iktidar ve hukuk*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- May, T. (2006). *The philosophy of Foucault*. Acumen Publishing.
- Foucault, M. (2005). *İki ders* (F. Keskin, Çev.). In *Seçme Yazılar 1: Entelektüelin Siyasi İşlevi* (2. bs.). Ayrıntı Yayınları.
- Sarup, M. (2004). *Post-yapısalcılık ve postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.). Bilim ve Sanat.
- Sluga, H. (2005). Foucault's encounter with Heidegger and Nietzsche. G. Gutting (Ed.), *The Cambridge Companion to Foucault* (pp. 210-240). Cambridge University Press.
- Şengül, Y. (2022). *Foucault bağlamında Cabiri'de bilgi-iktidar ilişkisi* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Whimster, S. (2001). Max Weber: Work and interpretation. G. Ritzer & B. Smart (Eds.), *Handbook of social theory* (pp. 54-65). Sage Publications.

Makale Bilgisi:

Etik Kurul Kararı: Etik Kurul Kararından muaftır.

Hakem Değerlendirmesi: Çift taraflı kör hakemlik - dış bağımsız.

Benzerlik Taraması: Yapıldı -

Destekleyen Kurum / Kuruluşlar: Herhangi bir kurum / kuruluşta destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranı: Birinci Yazar: % 100.

Article Information:

Ethics Committee Approval: It is exempt from the Ethics Committee Approval.

Peer-review: Double-blind - externally peer-reviewed.

Plagiarism Checks: Yes -

Supporting-Sponsor Institutions or Organizations: No support was received from any institution / organization.

Conflict of Interest: No conflict of interest.

Author Contribution Percentage: First Author: % 100.